

The background is a dark blue gradient with a subtle pattern of white dots. Overlaid on this are several white geometric elements: a large circular scale on the left with markings from 140 to 260, and several concentric circles of varying sizes, some with arrows indicating a clockwise direction.

CE ESTE PRECARITATEA?

CU O INTRODUCERE DESPRE VULNERABILITATE

“A SMALL BLOW IMMEDIATELY KNOCKS DOWN THE PERSON” (SÜSSMILCH)

CIPRIAN MIHALI

FILOSOFIE SOCIALĂ

ANUL I FILOSOFIE UBB

ÎNTREBĂRI

1. Când te-ai simțit foarte vulnerabil(ă)?
2. Când devii vulnerabil(ă)?
3. Există grade de vulnerabilitate?
4. Dar categorii de oameni care sunt mai vulnerabili?
5. De unde vine maxima fragilitate a ființei umane?
6. Când încetează un om să fie vulnerabil (sau fragil)?
7. Are cuvântul (vorbirea) vreun rol în depășirea vulnerabilității?
8. Ce înseamnă pentru voi precaritatea?
9. Ce efecte poate să aibă precaritatea asupra unei persoane?
10. „Atât la suprafață cât și în profunzime, corpul este un fenomen social: este expus altor corpuri, este vulnerabil prin definiție” (Judith Butler)

CE ESTE VULNERABILITATEA?

- Etimologie: „*vulnus*”, „*vulneris*” (rană), „*vulnerare*” (a răni), „*vulnerabilis*” (care poate fi rănit, care rănește), dar și „*vulnerarius*” (ceea ce vindecă plăgile și rănile)
- Folosit în anii 1970 de experții în catastrofe naturale, apoi în pediatrie, psihiatrie și geriatrie – pentru a găsi o paradigmă comună științelor vieții și științelor umane și pentru a o distinge de patologii
- Din anii 1990, sensul actual, de **expunere**, **fragilitate**, în relație cu rezistența – situație de slăbiciune pornind de la care integritatea unei ființe este sau riscă să fie afectată, diminuată
- În domeniul medical: riscul de a dezvolta sau de a agrava **incapacități** datorită vârstei, stării fizice sau mentale

VULNERABILITATEA – UN CONCEPT FILOSOFIC

- Vulnerabilitatea este similară cu conceptul obiectiv de **precaritate** = a fi vulnerabil sau vulnerabilizat nu înseamnă doar a fi dominat, asuprit, exploatat, subjugat, ci și a se găsi într-o **stare instabilă** care expune la un risc sau pericol
- Ideea de vulnerabilitate cuprinde mai întâi o referire la un **prag**, cel puțin virtual: cel în care vom fi în situația de **incapacitate de a reacționa**. Această reacție poate lua forme foarte diverse: a rezista, a riposta, a compensa sau a atenua efectele suferite, ori pur și simplu (ceea ce nu e întotdeauna posibil) fugind
- Starea de vulnerabilitate nu este numai o neputință acută pe care o experimentăm și o observăm la timpul prezent: este **anticiparea** azi a neputinței de a reacționa la un eveniment viitor și, la limită, nu atât la un eveniment anume, cât la orice eveniment
- În vulnerabilitate ca pierdere a capacității de a reacționa se vede diminuată, chiar sfârșită, aptitudinea de **a reversibiliza pasivitatea în activitate**

VULNERABILITATEA – SENSURI

- Noțiunea de vulnerabilitate trebuie înțeleasă ca un concept care este atât **diferențial**, cât și "**continuist**". Concept **diferențial**, în sensul că îi distinge nu numai pe cei care sunt afectați și pe cei care nu sunt, ci și pe cei care sunt afectați și pe alții care sunt și ei afectați, dar mai mult sau mai puțin. Prin urmare, este necesar să se facă distincția între nivelurile sau gradele de vulnerabilitate.
- Dar și o noțiune **continuistă**, în sensul că, prin plasticitatea sa, prin marea diversitate de situații la care pare să fie aplicabilă, face posibilă atragerea atenției asupra faptului că nu există o ruptură etanșă între tipurile de vulnerabilitate, ci mai degrabă schimbări și treceri continue între diferitele sale modalități obiective și subiective.

AUTONOMIE, VULNERABILITATE

Fenomenologia omului vulnerabil după Paul Ricoeur:

- a putea spune VS absență de voce
 - a putea face VS incapacitate de a face
 - a putea povesti VS absență narativă
 - imputabilitate VS lipsă a imputării
- Autonomia este apanajul subiectului de drept, dar vulnerabilitate face ca autonomia să rămână o condiție de posibilitate a dreptului
 - Pentru că omul este prin ipoteză autonom, el **trebuie să devină** astfel
 - Paradoxul A și V: **același om este și autonom și vulnerabil**; autonomia este cea a unei ființe fragile și vulnerabile: omul ca ființă deopotrivă vulnerabilă și capabilă
 - **Omul capabil**: să spună, să acționeze asupra lucrurilor, să influențeze acțiunea altora, să-și adune viața într-o povestire inteligibilă și acceptabilă
 - Este autonom un subiect capabil să-și conducă viața în acord cu ideea de **coerență narativă**
 - **A și V**: în relația dintre singularitate și alteritate – mulți oameni nu sunt lipsiți de putință, ci sunt privați de putință: neîncredere, intimidare, corupere, incapacități induse – presiunea celorlalți

IMPUTARE, FRAGILITATE

- A se considera pe sine însuși autorul veritabil al propriilor sale acte = imputabilitate
- Putința se revendică, o convingere practică, o încredere în propria capacitate, a primi aprobarea celuilalt
- A crede că poți înseamnă deja a fi capabil
- A se crede incapabil de vorbire înseamnă deja a fi un infirm al limbajului
- Dacă autonomia e putință, vulnerabilitatea (fragilitatea) e neputință: în primul rând, „nu cred că pot”
- A imputa = a pune pe seama cuiva o acțiune blamabilă, o greșeală, o acțiune confruntată cu o obligație sau cu o interdicție pe care această acțiune le încalcă
- Imputabilitatea: capacitatea de a considerat responsabil pentru propriile acte

Vulnerabilitatea, care se află în opoziție cu responsabilitatea, se lasă rezumată în **difficultatea** pe care o poate cunoaște fiecare dintre noi de a-și înscrie acțiunea și comportamentul într-o **ordine simbolică** și în **imposibilitatea** în care se află numeroși contemporani ai noștri, mai ales cei excluși de sistemul social-politic, de a înțelege sensul și necesitatea acestei înscrieri (Paul Ricoeur, « Autonomie et vulnérabilité »)

PRECARITATEA - ETIMOLOGIE

- Un termen general, excesiv, negativ și rezidual. **General** în definiția sa, **excesiv** în utilizarea sa, **negativ** în determinările sale, **rezidual** în proveniența sa.
- sub această inflație, în spatele sinonimelor (fragilitate, vulnerabilitate, insuficiență, instabilitate) există o **etimologie**: în latina juridică a sec. XIV, « **precarius** » se referă la ceea ce se obține prin rugăciune.
 1. Este precar ceea ce se exercită numai datorită unei **autorizații revocabile**;
 2. al doilea sens, datând din sec. XVII: este precar ceva ale cărui **viitor** și **durată** nu sunt **asigurate**.
= dublă relație a celui precar: relația **cu exteriorul sub formă de dependență**, relația cu timpul, sub formă de finitudine, provizorat. Precaritatea este un fel de **relație**, dar una **asimetrică**, care asigură consecvență, **identitate**, numai atâta timp cât persoana precară rămâne atașată de sursa identității ei, printr-un anumit exercițiu, printr-o practică sau o credință care i se cere.

SITUARE

Peisajul conceptual al precarității

Sinonime : vulnerabilitate, fragilitate, invizibilitate, sărăcie, insuficiență, nevoie, lipsire de demnitate

Antonime: antifragilitate (N. Taleb), securitate, capacitate, capabilitate (Amartya Sen), suveranitate (G. Bataille), cotidian (M. Blanchot, Michel de Certeau), obișnuit, normalitate, imunitate, demnitate

Precaritatea = starea celui precar; **precarizarea** = procesul social la originea experienței precarității = decotidianizare

Vulnerabilitatea și **precaritatea** = două concepte care descriu evoluțiile sociale contemporane; în timp ce **vulnerabilitatea** este aproape de o formă de fragilitate și, prin urmare, este prin natura sa reversibilă, **precaritatea** pare ireversibilă în efectele sale devastatoare asupra puterii vieții sociale.

DOUĂ REGIMURI ALE PRECARITĂȚII

- **Ontologic** (vital) și **sociologic** (eroare: a-l reduce pe al doilea la primul - precaritatea socială nu e o prelungire a precarității biologice)

Precaritatea vitală (PV)

- PV = vulnerabilitatea structurilor organice: „nimic din ceea ce e viu nu e în fond încheiat (împlinit) – « moartea este în viață »” (Georges Canguilhem)
- insecuritatea vitală în care e înscrisă orice viață – exemplul cel mai elocvent = **boala** – fiecare viață = o încercare mai mult decât o reușită, deschisă posibilității dispariției
- nu doar vulnerabilitatea tragică a vieții muritoare – ci și irumperea veselă a vieții care se naște = finitudine prin dubla instituire a vieții și a morții
- ceea ce prevalează odată cu precaritatea este indeterminarea

DOUĂ REGIMURI ALE PRECARITĂȚII

Precaritatea socială (PS)

- nu există salt mecanic de la una la alta – PS se înscrie în PV dar nu este condiționată de ea (ex: o boală poate conduce la PS – bolnavul este vulnerabil dpdv social)
- o formă de dezumanizare (ex: concedierea, stimă de sine, depresie etc.)
- proces de depersonalizare socială a vieții - prejudiciu adus capacităților de a-și transforma viața și de a se proteja
- dificultate de a găsi o justificare de sine
- PV deschide un viitor al precarității (indeterminare), pe când PS tulbură raportul cu viitorul
- PV – orientarea naturală a oricărei vieți; PS = rezultatul unei istorii sociale
- diferite protecții sociale, securitate fundamentală: „a fi protejat înseamnă a fi la adăpost de peripețiile care riscă să degradeze statutul social al individului” (Robert Castel)
- PS: pierdere de sine, a modalităților de atașament al sinelui la „noi” și la „tu” – pierdere a protecției și a celorlalți, deposare de sine, repliere pe sine
- **PV și PS: introduc și organizează dezordinea**

FORME DE PRECARIZARE ȘI EFECTE

- contradicția între experiența mizeriei și absența de recurs la dreptatea socială
- contradicția între marginalitatea impusă de anumite forme de viață și absența de voce pentru a le asuma
- contradicția între creativitatea vieților obișnuite și negarea recunoașterii diversității acțiunilor creatoare

Efecte:

- lipsa stimei de sine
- sentimentul de inutilitate personală
- lipsa de autonomie în munca sa
- sentimentul de a nu-și folosi toate abilitățile
- sentimentul de a nu primi stima pe care crede cineva că o merită.

O societate formată din „protejați”, „precarizabili” și „precari”

« Precaritatea este o producție a societății de șanse, a unei societăți care selectează. Se caracterizează prin violența relațiilor sociale. Pentru precarizabili, viața este o luptă de zi cu zi, pentru a nu deveni precari. Pentru cei precarizați, o luptă constantă să nu moară, să găsească sens în fața vidului social, a timpului mort care constituie existența. Putem vorbi despre precaritate ridicată, medie și scăzută. » (Regis Pierret)

NORMALITATE ȘI NORMATIVITATE

- normativitate biologică și normativitate socială
- NS – normalizare – în ce fel o societate se supune normelor – ex: norme morale, norme școlare, norme ale muncii
- nu există un ideal al normalității – ci o dinamică a normativizării și normalizării
- capacitatea de a crea norme și capacitatea de a le respecta pe cele existente
- „fragilizarea puterii de a acționa nu devine putere de a acționa a celor fragili” – e nevoie de a acționa social, din exterior
- „omul normal nu este normal decât prin expulzarea precarității sociale în afara normalității căreia dorește să i se alăture”

EFECTELE PRECARITĂȚII

Precaritatea are un impact global asupra organismului social, care poate fi tradus în:

1. deteriorarea condițiilor de muncă (un lucrător care se află într-o situație precară nu se află într-o poziție de forță pentru a-și apăra drepturile)
2. dificultăți în dezvoltarea unei vieți sociale (de exemplu, părăsirea căminului parental, întemeierea unei familii etc.)
3. revoltă împotriva organizării sociale (angajații aflați în situații precare vor avea mai multe șanse să se opună sistemului)
4. deteriorarea sănătății fizice sau mentale: majoritatea indicatorilor comportamentali și de sănătate sunt modificați în toate categoriile de populații clasificate ca precare (în comparație cu cele care nu sunt).
5. neîncrederea în mass-media. Unii dintre cei afectați de precaritate își reduc timpul dedicat știrilor, o minoritate apelând la mass-media alternativă

JUDITH BUTLER (1) – CORPUL

Dacă vrem să avem revendicări mai cuprinzătoare din punct de vedere social și politic în legătură cu drepturile de protecție și cu asigurarea conservării și a înfloririi, trebuie mai întâi să ne sprijinim pe **o nouă ontologie corporală**, una care să ne facă să regândim precaritatea, vulnerabilitatea, predispunerea la vătămare, interdependența, expunerea, persistența corporală, dorința, munca și exigențele limbajului și ale apartenenței sociale.

A fi un corp înseamnă mai degrabă a fi expus la modelare și formare socială, și tocmai asta e ceea ce face din ontologia corpului o ontologie socială. Cu alte cuvinte, corpul este expus la forțe articulate social și politic, la fel cum este expus pretențiilor de socialitate – incluzând limbajul, munca și dorința – care fac posibilă conservarea și dezvoltarea corporală. Concepția mai mult sau mai puțin existențială asupra „precarității” este astfel legată de noțiunea mai degrabă politică a „precaritudinii”. Distribuția diferențiată a precaritudinii este cea care, din punctul meu de vedere, constituie punctul de plecare atât pentru regândirea ontologiei corporale, cât și pentru politicile progresiste sau de stânga, în moduri care continuă să excedă și să străbată categoriile identității

JUDITH BUTLER (2)

PRECARITATEA ȘI PRECARITUDINEA

Precaritatea (*precariousness*) și **precaritudinea** (*precarity*) sunt concepte care se intersectează. Viețile sunt prin definiție precare: ele pot fi anulate voit sau accidental; persistența lor nu este garantată în nici un fel. Dintr-un anumit punct de vedere, aceasta este o caracteristică a oricărei vieți și nu putem gândi o viață care să nu fie precară – exceptând, desigur, fanteziile, cele militare în special. Ordinea politică, inclusiv instituțiile economice și sociale, este concepută pentru a răspunde acelor nevoi care, lăsate nesatisfăcute, sporesc riscul mortalității.

Precaritudinea desemnează acea condiție indusă politic în care anumite populații suferă din cauza eșecului rețelelor sociale și economice de sprijin și devin expuse diferențiat la vătămare, violență și moarte. Asemenea populații au un risc mai mare de îmbolnăvire, sărăcire, înfometare, deplasare forțată și expunere fără protecție la violență. Precaritudinea mai caracterizează și acea condiție indusă politic de precaritate maximalizată pentru persoanele expuse la violență statală arbitrară care adesea nu au altă opțiune decât să facă apel chiar la statul în fața căruia au nevoie de protecție. Cu alte cuvinte, ei apelează la stat ca să-i protejeze, dar tocmai statul este cel împotriva căruia au nevoie de protecție.

JUDITH BUTLER (3) – FRAGMENTE

Faptul că unele populații pot să devină **demne de plâns** nu implică să cunoaștem fiecare persoană în parte care este supusă riscului sau a cărei viață a fost deja pusă în pericol. Mai curând înseamnă că politica trebuie să înțeleagă **precaritatea ca pe o condiție împărtășită**, iar **precaritudinea ca pe acea condiție indusă politic care ar nega egala expunere la distribuirea radical inegală a bunăstării** și modurile diferențiate de expunere a anumitor populații, conceptualizate rasial și național, la o violență sporită. Recunoașterea precarității împărtășite introduce angajamente normative tari în privința egalității și invită la o universalizare mai riguroasă a drepturilor ce caută să răspundă nevoilor umane elementare de hrană, adăpost și alte condiții pentru conservare și dezvoltare.

Nu este de ajuns să spunem că viața trebuie să fie conservată doar pentru că e precară. În joc sunt condițiile care fac viața durabilă și, de aceea, neînțelegerile morale se centrează invariabil pe felul în care aceste condiții de viață pot sau nu să fie îmbunătățite, iar precaritudinea redusă. Dar dacă o astfel de perspectivă necesită o critică a individualismului, cum începem să gândim moduri de a ne asuma responsabilitatea pentru a reduce la minimum precaritudinea? Dacă ontologia corpului constituie un punct de plecare pentru o astfel de regândire a responsabilității, aceasta se întâmplă tocmai pentru că, atât la suprafață cât și în profunzime, **corpul este un fenomen social: este expus altor corpuri, este vulnerabil prin definiție...**

Cadre de război

JUDITH BUTLER (4) – FRAGMENTE

Corpul nu este totuși o simplă suprafață pe care sensurile sociale sunt înscrise, ci una care suferă, se bucură și răspunde exteriorității lumii, o exterioritate care îi modelează dispoziția, pasivitatea și activitatea. Desigur, **vătămarea** este un lucru care se poate întâmpla și chiar se întâmplă unui corp vulnerabil (și nu există corpuri care să nu fie vulnerabile), dar asta nu înseamnă că vulnerabilitatea corpului se reduce la posibilitatea vătămării sale. Faptul că **orice corp se împotrivește lumii exterioare** este un semn al situației generale dificile a unei apropieri nedorite de ceilalți și de circumstanțe care se află dincolo de controlul nostru. Această „**împotrivire**” este o stare existențială definitorie pentru corp. Și totuși, tocmai această alteritate intruzivă în fața căreia se găsește corpul poate fi, și adesea este, cea care hrănește capacitatea de a răspunde [*responsiveness*] acelei lumi. **Capacitatea de a răspunde** poate include o paletă largă de afecte: plăcere, furie, suferință, speranță, ca să enumerăm câteva.

Precaritatea ca non-sens

Precaritatea arată felul în care proiectele de viață pe care le-am putea crede imuabile sunt **nesfârșit de vulnerabile**. Ea este alcătuită din tsunami-uri individuale. În timp ce fiecare crede că făurește ceea ce îl va salva de la dezastru, el se poate confrunta cu ea și poate experimenta teroarea unei vieți distruse, o viață lipsită de valoare. Deci, ne aruncă în inima condiției umane, când avem sentimentul că înălțăm un edificiu solid, un castel de piatră, când de fapt construim doar castele de nisip care se pot prăbuși în orice moment. Construim scenarii cu convingerea că ne vor garanta un statut social și, ulterior, ne dăm seama că acest statut este efemer, că tot ceea ce avem, putem pierde. (...) În epoca precarității, nimic nu e dobândit definitiv, dimpotrivă, totul este fragil, fiecare are sentimentul de a fi vulnerabil. Nici un loc, nici un statut nu pare definitiv, totul se poate schimba peste noapte, **este greșit să credem că individul rezistă de unul singur și pentru el însuși**. Individualismul, în același timp în care a eliberat individul din comunitate, l-a făcut mai **fragil**. El nu se poate baza decât pe el însuși. Individul a devenit autonom cu prețul vulnerabilității. Nu are soliditatea stâncii, ci cea a vasului de lut; vicisitudinile existenței îl pot sfărâma. De asemenea, depresia îl pândește pe individul postmodern și îl poate face să se scufunde oricând (*Régis Pierret*).

(<https://journals.openedition.org/socio/511>)

Precaritatea ca sens

În orice clipă, aici și acum, în timp ce scriu, în timp ce citiți, poate să devină absolut necesar și urgent să abandonez aceste gânduri și să mă dedic în grabă evenimentului. De fapt, asta se petrece în fiecare zi. Asta poate să se petreacă și într-un mod mai puțin cotidian, în funcție de evenimentele de sfârșit de lume pe care le trăim. Orice discurs despre sens și despre semnificația lumii poate fi suspendat, basculînd în neînsemnătate, printr-o conflagrație a mizeriei sau a suveranității, printr-o mutație tehnologică majoră, printr-o manipulare genetică inedită, printr-o catastrofă în care să se amestece inextricabil “natura” și “societatea” ori, pur și simplu, printr-un accident, o suferință, o bucurie în jurul meu, “în” mine. Ceea ce se va numi “urgența situației” mă va face “să-mi arunc pana” (...), sortind discursul meu ridicolului vorbăriei goale. Dar **tocmai aceasta** formează atestarea sensului.

(Jean-Luc Nancy, *Le sens du monde*)